

ОБЩУВАНЕТО В СЕМЕЙСТВОТО КАТО ВЪЗПИТАТЕЛЕН ФЕНОМЕН

Вяра Богатева

докторант, СУ „Св. Климент Охридски”, Факултет по начална и предучилищна педагогика

COMMUNICATION IN THE FAMILY AS AN EDUCATIONAL PHENOMENON

Vyara Bogateva

Abstract: The ideas outlined in this report provide communication in the family as the most important factor in the education of preschool children. Present strategies observed in different families and their impact on children's development. It emphasizes the important role of how to communicate to each member of the family bonding and attachment to family structure and building security, trust and love. Emphasis is placed on effective communication patterns and the influence of the social environment to stimulate communication skills of 5-7 year olds and their parents in the family.

Kew words: Family Education; Parents – Children’ interrelations; Discussion of real problems through appropriate topics in the educational programmes.

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова Богатеваноси цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ, и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

Взаимоотношенията в семейството са еталон, чрез който детето се научава да ориентира поведението си, спрямо обкръжаващите го, да съобразява своите мнения и действия с тези на другите хора, да общува, да се кооперира и да отстоява собствени позиции. Емоционално-личностният характер на семейната среда продуцира степента на емоционална реактивност, доброжелателност, отговорност, взаимопомощ, съпричастност към обществените ценности и личните приоритети в отношенията с връстниците и възрастните[5].

Емоционалната привързаност, сърдечните отношения, пълноценното общуване оказват положително влияние върху нравственото развитие на детето. Честото и интензивно общуване способства за приемане и усвояване на родителските норми и ценности. Едностранното авторитарно въздействие върху децата води до по-слаби връзки и забавяне процеса на научаване.

В процеса на общуване с възрастните детето придобива и обменя различен род информация, изпитва разнородни въздействия и влияния, като така се формира неговата личност. То придобива собствен опит и усвоява обществени норми. В процеса на общуване между родители и деца се решават възпитателни задачи.

Руски автори разглеждат общуването като начин за реализиране на отношенията - обществени или лични. Я. Л. Коломински посочва, че общуването е процес на актуализация на отношенията[3]. А Паригин разглежда общуването като сложен и многостранен процес на „взаимодействие на индивидите, и като информационен процес, и като отношение на хората един към друг, и като процес на тяхното взаимно влияние един върху друг, и като процес на тяхното съпреживяване и взаимно разбиране един друг“[4].

Общуването в семейството включва идентификация, взаимно разбиране и съгласуваност на действията, както и психичното състояние на общуващите. Така става не само предаването на информация, но и обмяна на идеи, интереси, формират се черти на характера и се усвоява семейния и обществен опит, тъй важни за развитието на личността на детет. Чрез адаптиране, индивидуализиране и интегриране на нейните активности в семейната среда се изгражда неговата емоционална, познавателна, естетическа, двигателна и социална култура.

Семейната атмосфера и изграждането на емоционално стабилна личност зависи до голяма степен от характера на общуването между родителя и детето. Спецификата на семейното общуване се обуславя от факта, че родителят не само трябва да организира взаимодействието с детето, но и да направлява и регулира взаимоотношенията между тях на базата на активна проява на любов, съпричастност, доброжелателност и взаимно уважение.

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова
Богатеваносицалата отговорност съдържанието на настоящия документ, и
приникакви обстоятелства не може да се приемат като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

Според Ш. Амонашвили има два основни модела на педагогическо общуване - "възрастен – дете", които отнесени към общуването в семейството имат една цел, а именно усвояване от детето на общочовешките норми на дейност и поведение, познание от детето на себе си като човек, изграждане на своята индивидуалност и формиране на личността на детето, възпитанието и обучението му. Първият модел на общуване е авторитарно-императивен модел, при който детето се приема като обект на възпитателно въздействие. Резултатът е взаимно отчуждаване между възрастни и деца, невротизация, негативизъм, подтискане на детската инициатива. Другият модел на общуване е личностно-ориентиран, който е изграден на основата на взаимодействието и сътрудничеството между възрастни и деца и равноправие в партньорството между тях. Детето трябва да се приема такова, каквото е, свободен и образован човек, който живее по законите на хуманноста[1].

Таблица 1

Модел на общуване	Цел	Начини на общуване	Тактика
<i>Авторитарно-императивен</i>	Да приучи детето на послушание, прилежание и изпълнение на изискванията на родителя	Наставления, разяснения, забрани, изисквания, заплахи, наказания	Диктат и опека
<i>Личностно-ориентиран</i>	Чувство за психологическа защитеност, психологическо здраве, формиране основите на личността и личностната култура; развитие на детската индивидуалност	Разбиране, признаване, приемане на детската личност, на основата на възможността да застане на позицията на детето, отчитане на неговата гледна точка, без да се игнорират неговите преживявания	Сътрудничество

Спецификата на взаимоотношенията във всяко семейство определя възпитателните ориентации на родителите и моделите на родителско поведение. Възпитателните стилове и стилът на общуване на родителите с детето оказват съществено влияние в процеса на формиране на детската същност[5].

Модел на общуване – модел на родителско поведение

Таблица 2

Модел на родителско поведение	Резултати върху развитието на детето
<i>Авторитарен (автократичен)</i> – проекция върху	Увеличаване на съпротивата или увеличаване на

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051P0001-3.3.06/0026. Вярата Атанасова Богатеваноси цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ, и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

<p>детето на собствения начина на поведение, свързан с подчинение на строги правила; всички решения се взимат от родителите. Характеризира се с високо ниво на контрол – приучване към послушание, задължително изпълнение на изискванията без право на собствено мнение и самостоятелност, насаждане на дисциплина, използване на наказателни и репресивни методи на възпитание, непостоянство в общуването, внушаване на безразличие към обществото.</p>	<p>зависимостта. По правило децата са затворени, неприветливи, непретенциозни, боязливи и раздразнителни. Като юноши или възрастни са подтиснати и зависми или възпроизвеждат същия агресивен стил на поведение. Имат емоционални проблеми и нерядко психически разстройства.</p>
<p><i>Авторитетен (авторитетен, но демократичен)</i> – контрол, пълноценно общуване, поощряване на дискусиите относно правилата на поведение, съвместно вземане на решения. В такива семейства родителите имат власт, изразяваща се в грижи и съвети към децата. Признават и поощряват растящата автономия, отговорността и самостоятелността и „правото на глас”. Готови са да отстъпят ако е целесъобразно</p>	<p>Този възпитателен стил оказва най-благоприятно влияние върху децата. Атмосферата на взаимно доверие, уважение и обич в семейството формира социално поведение и готовност за самостоятелен живот. Децата са адаптирани, уверени в себе си, с развит самоконтрол и висока самооценка.</p>
<p><i>Либерален</i> - ниско ниво на контрол, сърдечни отношения, децата са принудени често да взимат самостоятелни решения. В семейството има слаба дисциплина, поведението на детето не се регламентира чрез забрани и ограничения, предоставя му се почти пълна свобода. Тези родители общуват открито и изключително чувствено, комуникацията е в направление от детето към тях.</p>	<p>Резултатите от подобно възпитание могат да бъдат различни – деца, които са глезени и склонни към непослушание и агресивност и деца, които са неадекватни и импулсивни към другите. Ако възприемат стил като равнодушие и отхвърляне, ще осъждат родителите си за пропуснатото време. В някои случаи могат да се превърнат в активни, творчески личности. В резултат децата се оказват неподготвени за разочарованията, ограниченията и отговорностите. Могат да се превърнат в егоисти, егоцентрици, могат да изпитват страх и неувереност.</p>
<p><i>Индиферентен (хаотичен)</i> – непоследователно ръководство. Налице е ниско ниво на контрол, ниско изразени ограничения и изисквания, хладни отношения, липса на интерес към родителските функции и възпитателен такт, безразличие към децата. Тези родители са „закрити” за общуване и</p>	<p>Резултатите са снижаване на самооценката, нетърпимост и стрес, стремеж за харесване на всяка цена</p>

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051P0001-3.3.06/0026. Вярата Атанасова Богатеваноси цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ, и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

<p>обременени със собствените си проблеми. Не възприемат и обсъждат чужди гледни точки, ограничават поведението на детето в тесни рамки. Някои от тях проявяват максимализъм, критикувайки всичко, което детето прави, нерядко му възлагат нереални надежди, изисквайки то да е изцяло зависимо от тях. Други са напълно безразлични и враждебни към децата си, провокирайки стремеж към изява на разрушителни импулси в поведението.</p>	
<p><i>Традиционен (нормален) стил.</i> Характерен е за „пълните“ семейства, в които обикновено двамата родители имат различни възпитателни стилове, свързани с полово - ролявата диференция (башата – авторитарен, майката – демократичен). От значение е взаимното уравнивяване на влиянието на родителите върху детето. Изкуството на възпитание в семейството е свързанос баланс между степента на контрол и топлота.</p>	<p>Това предполага, от една страна, ограничаване на автономията, постепенно „внушаване“ на определени ценности и изграждане на вътрешни бариери, усвояване и интернализация на социално-приемливи норми и просоциално поведение, а от друга, стимулиране на инициативност, самостоятелност, увереност в себе си и независимост.</p>

Върху основата на представените модели на родителско поведение, могат да се изведат следните конкретни модели на общуване „родители – деца“

- Семейно общуване от либерален тип, изградено на основата на подчертана доброжелателност на родителите към децата. Осъществява се чрез механизмите на идентификацията и емпатията, при използването на вербални и невербални средства: честа употреба на похвали; не се правят забележки; ласкав, приветлив и мажорен тон; одобрителни усмивки и доброжелателни погледи; галене, целуване;
- Семейно общуване, изградено на подчертано отрицателна основа. То се характеризира с чести забележки и строги и груби реплики; успехите на децата се отминават с равнодушие;
- Семейно общуване от демократичен тип. При него преобладават похвалите, изразени с голяма любов; учтиво и доброжелателно се правят похвалите; проявява се уважение и зачитане на детското достойнство;

Отнесена към периода на предучилищното детство тази проблематика предполага разширяване на социалното обкръжение и съответно на възможностите за пълноценно и разностранно общуване. Емоционалните и когнитивните потребности, развитието на самосъзнанието и личността изискват

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026.

Вяра

Атанасова

Богатеваносицалатаотговорностсасъдържаниетонанастоящиядокумент, и
 при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

ефективно и адекватно присъствие на родителя в света на детето от предучилищна възраст. Ефективното семейно възпитание в предучилищна възраст се характеризира със следните позиционно-ролеви характеристики на субектите:

Родител (през целия период на предучилищно детство):

- изпълнява ролята на посредник и ефективизира усилията на детето за активно взаимодействие със средата;

- съдейства за увеличаване на автономията и уравнивяването ѝ със зависимостта от родителите;

- ориентира към модели на просоциално поведение, акцентиращи върху алтруизъм, подкрепа и взаимопомощ, възприемане на чужда гледна точка и отстояване на правата, социално приемливо поведение в група, на обществени места, в извънредни ситуации;

- разпознава силните емоции на детето и предлага начини за осмисленото и конструктивното им изразяване;

- поощрява и предлага образци за саморегулация на поведението;

- развива самосъзнанието в единство с позитивното отношение към света чрез предоставяне на възможности за подражание, идентификация и моделиране;

- създава възможности за интернализация на социални норми, свързани със спецификата в поведението на половете;

- осъзнава значението и се стреми да формира личностна готовност за училищно обучение.

Дете (в края на предучилищна възраст)

- проявява самостоятелност, любознателност и стремеж към експериментиране в опознаването на света; демонстрира индивидуален стил на дейност и поведение;

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова

Богатеваносицалата отговорност за съдържанието на настоящия документ, и
приникакви обстоятелства не може да се приемат като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

- социализира се с целите и ценностите на семейната общност, осъзнава правото си за отстояване на автономия;
- приема и интерализира нормите на поведение по-скоро рефлексивно, отколкото емоционално;
- умее да разпознава и класифицира собствените позитивни и негативни чувства и да ги изразява чрез социално приемливи начини;
- владее представи, понятия и умения, организиращи социалното присъствие и самоуправлението на поведението;
- има развита представа за себе си и за своите възможности, в сравнение с връстници и възрастни;
- определя се сексуално и има представа за приемливо полово-ролево поведение;
- разбира необходимостта, задължителността и отговорността на учебната дейност в контекста на семейната солидарност и личностно усъвършенстване.

Ефективното семейното възпитание в предучилищна възраст предполага корелация между емоционалната атмосфера в семейството, физическото и психическо здраве, интелектуалните постижения на децата. Емоционалната привързаност, сърдечните отношения, пълноценното общуване оказват позитивно влияние върху развитието на детето и подготовката му за училище[5].

В конкретика, положителната подкрепа е изключително важна за правилното развитие на детето. Тя е доказано по-добра от наказанието. В ситуации от всекидневния семеен живот положителната подкрепа е одобрителното кимване, усмивката, докосването, похвалата. Именно те са ефективни средства, асоцииращи се от детето с бъдещо положително поведение.

Родителите трябва да придобият умения да коригират неприемливото поведение на децата си, без да губят контрол или да използват насилие над тях. Редица семейни фактори способстват за развитие на агресивно поведение, особено у момчетата – поощряване на агресивността спрямо другите деца и научаване във физическа защита на собствените права. Децата усвояват агресията, моделирайки поведението на наказващите ги родители и колкото са по-сурови наказанията, толкова по-агресивни стават те.

Позитивното родителство е концепция, която се базира на развиването на уменията за успешно родителстване, подкрепа на семейството в изпълнението на тези роли, развитие на умения за общуване, доверие и приемане на детето, както и активиране на потенциални личностни ресурси.

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова
 Богатеваносицалата отговорност съдържанието на настоящия документ, и
 при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или на Софийски университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

Словесното общуване е сложно, тъй като преминава през думите и символите. Това може да породи недоразумения в общуването и най-вече в усещането за разбиране. Добре е да се развият умения за поставяне на въпроси и търсене на смисъл. Умения да мълчиш и да слушаш. Според Томас Гордън, един от авторите на програмата за позитивно родителство "Ефективен семеен тренинг", важно място във взаимодействието родител–дете заема активното слушане.

Някои предимства на активното слушане:

- Помага на детето да се освободи от негативните чувства, като ги изразява свободно.
- Помага за развиване на отношения, свързани с топлота и съпричастност между родителя и детето. То е като „влизване в кожата на другия“.
- Улеснява детето при взимане на решения.
- Помага на детето по-лесно да слуша и да разбира родителите си.

Нагласи, които са необходими, за да успеем да приложим активното слушане:

- Трябва да искате да чуete детето, т.е. да сте готови да отделите време за това. Ако не разполагате с достатъчно време за това в настоящия момент, е добре това да му бъде казано.
- Трябва истински да желаете да помогнете на детето по отношение на неговия проблем.
- Трябва да сте готови да приемете чувствата на детето - без значение какви са те и колко много се различават от вашата представа за „правилни чувства“.
- Трябва да имате усещане за увереност и доверие към детето си, а именно, че то ще се справи с проблема.
- Трябва да имате разбиране, че чувствата са преходни и променливи. Негативните чувства могат да прераснат в позитивни.
- Трябва да можете да гледате на детето като на отделна и различна от вас личност.

Условия за задълбочаване на уменията за активно слушане:

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова
Богатеваносицалатаотговорностсасъдържаниетонастоящиядокумент, и
приникаквиобстоятелстванеможедасеприемекатоофициалнапозициянаЕвропейскиясъюзилинаСо
фийскиуниверситет "Св. КлиментОхридски", Факултетпопедагогика.

Обратна връзка – това е декодиране на посланието, като се опитваме да отгатнем смисъла, който детето придава. *Не оценяваме, не се възмуцаваме, не критикуваме, не обвиняваме.* Усилието е насочено към това да се открие, т.е. правилно да се разбере посланието на нашето дете.

Вербализиране – с тази техника се опитваме да назовем чувствата на детето. Това е като обратна връзка, но е по отношение на чувствата, които ние трябва да декодираме. *Не отхвърляме чувствата, не ги критикуваме, не омаловажаваме, не се присмиваме, не коментираме.* Приемаме ги за важни, тъй като детето ги изпитва и има своя причина за тях.

Перифраза – предаваме със свои думи описателно чужда мисъл. *Преразказваме, превеждаме, но запазваме основния смисъл на това, което някой друг е казал.*

Предучилищна възраст е сензитивен период в развитието на детето. Семейството има голямата отговорност да опознае природата на децата. Това е сложна задача, за която се изисква известна подготовка и определена насоченост от страна на родителите. „Позитивното семейно възпитание рефлектира върху благоприятното развитие на детето, чрез изграждане на трайни междуличностни взаимоотношения, в атмосфера на взаимно разбиране, сътрудничество и емоционална съпричастност в семейството“[5].

Литература:

1. Велинова Т. Основи на педагогическото общуване в детската градина. С., 1995
2. Коломинский Я. Л. Психология общения. М., Знание, 1974.
3. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. М., Знание, 1979.
4. Паригин Б. Д. Основни социално-психологическа теория. М., Месль, 1971
5. Пенев Р. Систематика и типология на семейното възпитание. С.,

Тази публикация е изготвена с финансовата помощ на Европейския социален фонд по проект № BG051PO001-3.3.06/0026. Вяра Атанасова
Богатеваносицалата отговорност съдържанието на настоящия документ, и
приникакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Европейския съюз или на Софийския университет "Св. Климент Охридски", Факултет по педагогика.

Тазипубликация е изготвена с финансоватапомощнаЕвропейскиясоциаленфондпопроект №
BG051P0001-3.3.06/0026. Вярата Анасова
Богатеваносицялатаотговорностзасъдържаниетонастоящиядокумент, и
приникаквиобстоятелстванеможедасприемекатоофициалнапозициянаЕвропейскиясъюзилинаСо
фийскиуниверситет "Св. КлиментОхридски", Факултетпопедагогика.